

ИНОВАЦИИ В ОБРАЗОВАНИЕТО

INNOVATIONS IN EDUCATION

ПРОФИЛ НА СВОБОДНОТО ВРЕМЕ И УЧАСТИЕТО В ИЗВЪНКЛАСНИ
ДЕЙНОСТИ НА УЧЕНИЦИ ОТ ЧАСТНИТЕ УЧИЛИЩА В БЪЛГАРИЯ

Нели Бояджиева¹

LEISURE PROFILE AND THE PARTICIPATION OF BULGARIAN PRIVATE
SCHOOL STUDENTS IN EXTRACURRICULAR ACTIVITIES

Neli Boyadzhieva

Abstract: *This article focuses on the leisure profile and out-of-school activities of private school students in Bulgaria. The phenomenon of leisure is connected with the age profile of all students, but those in private schools have their own specific one. The main factor after the age peculiarities is the organization and management of the educational process in these types of schools according to parental expectations. Which are the main tendencies in the leisure of private school students today, and what is the reflection on the value orientation of the teenagers in the nongovernmental education system? The answers to these questions are the main topic of the study. There is a concrete empirical survey of the interests and leisure activities at a private Bulgarian secondary school, the aim of which is to describe the profile of the free-time interests of students in the private sphere of the Bulgarian school system.*

Keywords: *leisure profile; private school students; interests; out-of-school activities; expectations.*

Въведение

Частните училища са част от образователната система в България вече три десетилетия. Те се утвърждават като институции за осигуряване на качествено обучение и комфортна среда за занимания в извънкласни дейности на учениците. Основен приоритет в тяхното управление е подготовката им за пълноценна реализация и конкурентноспособност. В тези училища функцио-

¹ **Нели Бояджиева** – професор, доктор към Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Факултет по науки за образованието и изкуствата, катедра „Социална педагогика и социално дело“; email: nbojadzhie@uni-sofia.bg

нират разнообразни програми за извънкласни дейности за развиване на интересите и уменията на учениците (Бояджиева 2019).

Родителите на учениците в частните училища са най-често представители на управлението, бизнеса, свободните професии, държавната администрация, академичните среди. Те търсят качество в училищното образование във всички сфери на обучението и очакват разнообразно и привлекателно организиране на свободното време на децата си. Този мотив се посочва на първите места при избора на училище. Те очакват освен учебни резултати и разнообразни извънкласни дейности в областта на науките, изкуствата, спорта, технологиите, екологията и др.

Методология

Целта на изследването е да се очертае профилът на учениците по отношение на организацията на свободното време и участието им в извънкласни дейности в училище. Основен метод е анкетно продължително срезово проучване с ученици от частни училища в прогимназиален и гимназиален етап на образование. Данните са събирани периодично от 2002–2022 г. като част от национални представителни проучвания от екип на СУ „Св. Климент Охридски“ и с подкрепата на БЧУ (Бояджиева 2002; 2019). Резултатите се съпоставят с емпирични данни от други изследвания, провеждани от автора (Бояджиева 2009; 2014).

Предварителните предложения в проучването:

– интересите към дейностите през свободното време на учениците от средна и горна училищна възраст от частните училища не се различават съществено от тези на техните връстници, обучавани в общински училища;

– учениците в частните училища са удовлетворени от извънкласните дейности и се включват с интерес в тях, а създаването на богати програми за извънкласни дейности е основен приоритет на тези институции;

– учениците имат повишени изисквания към организацията на времето извън учебните занимания, а предлагането на разнообразни дейности се отразява върху удовлетвореността и участието на учениците в тях.

Резултати и дискусия

Обобщават се резултати от проведени системни наблюдения, експертни мнения и срезови емпирични проучвания за допитване до мнението на ученици от 13–19-годишна възраст в прогимназиален и гимназиален етап на частните училища – 45,5% момчета и 54,5% момичета.

Фиг. 1.

Най-често упражнявани дейности за повече от половината ученици са компютърните игри, занимания в Интернет, социалните мрежи – 62 %. Телевизия, филми и слушане на радио са предпочитани за по-малка част (41%) и общуване с връстници от други страни в Интернет (37%). Една трета – 29,5 %, ходят на дискотека или на кино, а 25,5% – спортуват.

Близко една четвърт – 23,5%, посочват като предпочитана дейност в свободното им време контакти със семейството, 20% се занимават със своето хоби в свободното си време - спорт, изобразително изкуство, музика и танци, компютри и програмиране. Като любими занимания се посочват често скъпоструващи занимания – колекциониране на старинни монети, екскурзии в чужбина, тенис, ски, шопинг, езда, яхтинг и др.

Сравнително по-рядко в свободното си време респондентите посещават сладкарница или кафене (18%), учат допълнително (17%), разхождат се (16%), четат за удоволствие (14,5%) и участват в активни творчески занимания с изкуство – свирят, рисуват, танцуват (8,5%). С еднакво процентно съотношение най-малка част отговарят, че „играя шах, табла и карти“ и „ходят на спортни състезания“ (5%). Най-малко предпочитани дейности за свободното време са „ходене на гости“ (3,5%), „посещаване на курсове, школи“ (3%) и съвсем незначителна част „ходят на театър/ концерт“ (1,5%).

Предпочитанията на учениците от частните училища в свободното време показват аналогични за възрастовта група тенденции. Интернет и социалните мрежи са фактор за социализация, а изследванията показват, че електронните средства изместват останалите електронни медии.

По-малко ученици предпочитат да прекарват свободното си време със семейството, което отразява обща тенденция за подрастващите. За тях общуването с връстниците е по-значимо от това в семейството. Родителите на децата в частните училища са ангажирани в управление, бизнес, свободни професии и нямат време за ежедневно общуване и съвместни дейности с децата, а само през ваканции, летуване, екскурзии и др.

Учениците в частните училища се ориентират повече към хобита и се насочват към дейности, които са по-трудно достъпни за повечето ученици от общинските училища – пътешествия в чужбина, скиваканции, тенис, езда, колекциониране на антики, ветроходство и др.

Делът на отговорилите, че учат допълнително през свободното си време, и на тези, които четат за удоволствие, е сравнително малък, но отрязва желанието на част от анкетираните за учебни постижения. Този факт свидетелства, че те са мотивирани за постигане на успехи в ученето и обогатяване на своите познания и култура в свободното време. Повечето са от семейства на успяващи и образовани родители, които поставят постиженията като цел и ценност и за децата си. Те резчитата, че частните училища осигуряват достатъчно качествено обучение. Затова учениците по-рядко прибягват до образователни услуги извън училище.

Отговорите на въпроса „В какви извънкласни занимания в училище вземате участие?“ са изобразени на фиг. 2. Повече от половината анкетирани не вземат участие в извънкласни занимания в училище. На-много –19 %, участват в спортни клубове (по волейбол, баскетбол, тенис на маса, тенис на корт, плуване, ски алпийски дисциплини, конна езда, футбол, аеробика, бадминтон, фитнес). Може да се открие разнообразието и богатството на предлаганите извънкласни форми, насочени към спорта. Наред с по-популярните спортове като волейбол, футбол и волейбол, частните училища предлагат на своите възпитаници атрактивни и по-нестандартни алтернативи като конна езда, тенис на корт, ски-алпийски дисциплини и др. Същесквува добра материална база, с която частните училища разполагат, и тя отразява приоритетната грижа за физическото здраве и развитие на учениците (Бояджиева, 2019). Интересът към спортните дейности е израз и на стила на активен живот на семейството.

По-често свързани с изкуство са заниманията на 16,5%: в клубове по интереси – 10%, ателиета – 4%, кръжоци – 2,5 % . Допълнително чуждоезиково обучение имат като извънкласни дейности 3,5 % от учениците, а 4,5% от запитаните са посочили като отговор „друго“ – участие във вокална група, уроци по пиано, редакция на училищен вестник, уеб дизайн, зимни и летни лагери, театри, а малцина са посочили, че училището не организира такива. Очертава следният профил на учениците: всеки втори ученик участва в извънкласни дейности, както следва – клу-

бове по спорт, изкуство, художествени ателиета, кръжоци, допълнително чуждоезиково обучение или творчески занимания.

Фиг. 2.

10% от запитаните са отговорили, че участват в клубове по дебати, танци, математика, журналистика, музика, информатика, музикален театър, бойни изкуства, природни науки и бизнес. Още по-малко от анкетираните посочват, че са включени в някакъв вид художествено ателие (театър, танци, приложно изкуство, рисуване, тетрално майсторство, пеене) – 4%, допълнително чуждоезиково обучение (английски, испански, немски, френски) – 3,5% или кръжок (БЕЛ, математика, информатика) – 2,5%.

Налице е тенденция за организиране на многобройни разнообразни по теми, форми и вид извънкласни дейности, в които са обхванати половината от всички ученици. Останалите не участват в системни форми, организирани от училището. Може да се предположи, че те не са популяризирани достатъчно сред тях.

Когато учениците отговарят на въпроса какви съвместни дейности организира училището, се оказва, че незначителна част от анкетираните не са осведомени за тях. На въпроса в какви извънкласни дейности сте участвали по-малко от една пета споделят (19%), че не са участвали, а 4% са посочили, че са се включвали в други прояви – летувания в чужбина, манифестации, благотворителни кампании, екологични акции и телевизионно шоу. Това показва характерна тенденция за участие в системно организирани форми на половината от учениците. Почти всички участват в организирани празнични, занимателни извънучебни прояви и в извънучебно време – празнични, почивни дни, ваканции.

Фиг. 3.

Фиг. 3. представя отговорите на въпроса „Училището организира ли съвместни прояви през свободното време?“. Само 10,5% са отговорили отрицателно на този въпрос, като всички останали анкетирани ученици са посочили поне един от другите изброени отговори. Близко половината анкетирани (47,5%) са дали отговор „по различни поводи и във връзка с чествания“. Почти с еднакъв процент са отговорите „през ваканциите“ (23,5%) и „за официалните празници“ (22,5%). 11,5% от анкетираните ученици споделят, че училището организира съвместни инициативи „през почивните дни“, а 11% отговарят, че те се случват редовно (ежеседмично или ежемесечно).

Отговорите на горепосочения въпрос показват, че почти 90% от учениците в частните училища се включват и участват в съвместни прояви през свободното време, като повече от половината казват, че това е някакво честване или тържествена проява. Това показва, че в традициите на частните училища е залегнало особеното внимание към ритуализацията на училищния живот и представянето на училището и неговите постижения пред обществеността – родителска, ученическа и др.

Съществена част от тях са ангажирани с такива дейности и през ваканциите, официалните празници, дори и почивните дни, с което частното училищно образование се откроява със свой облик. В него се отразява тенденция за обхващане на заниманията с децата целогодишно.

Фиг. 4.

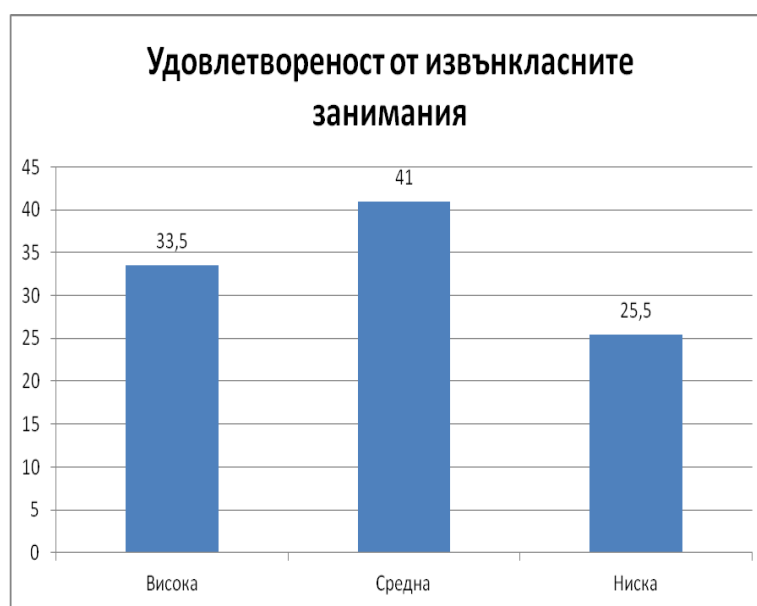
На фиг. 4. ясно се виждат графиките на отговорите на въпроса „В кои прояви сте участвали?“. И тук най-много от запитаните са отговорили, че са участвали в празници и чествания – 47%. Почти същия процент от юношите са посочили отговори „излети и екскурзии“ – 44,5%, и „лагери и училища сред природата“ – 41,5%. 28,5% са се включвали в концерти и дискотеки, организирани от училището, а 24% – в спортни прояви и състезания. По-малко от една пета споделят (19%), че не са участвали, а 4% са посочили, че са се включвали в други прояви – летуваня в чужбина, манифестации, благотворителни кампании, екологични акции и телевизионно шоу.

Налице е тенденцията по-голяма част от учещите в частни училища да са ангажирани със системно организирани форми на извънкласни дейности, което отговаря на очакванията на родителите и отразява стратегиите на управление. Съществена част от свободното от учебни занимания време се прекарва в училище. Голямо значение имат представителни празнични и други чествания, на чиято организация се набляга. Половината ученици участват в публични и медийни изяви, излети, екскурзии и училища сред природата и те са неразделна част от образованието в частното училище.

Въпреки разнообразието на предлаганите извънкласни форми те не са привлекателни за всички. Една пета не участват изобщо, една четвърт – в спортни прояви и състезания, една трета – ходят

на концерти и дискотеки, а близо половината се включват главно в празнични чествания, излети и екскурзии, лагери и училища сред природата.

Степента на удовлетвореност от извънкласните занимания на анкетираните ученици е показана на Фиг. 5. Най-висок е процентът на учениците, които са умерено удовлетворени от предложените извънкласни занимания в средна степен – 41%. Една трета – 33,5% са удовлетворени във висока степен, а една четвърт – 25,5%, в ниска степен. Активността на участие в организацията корелира с по-високо равнище на удовлетворение. Отношението към организирани извънкласни дейности на учениците е отражение на високите очаквания към училището. Наличието на неудовлетворение и критична оценка от страна на учениците произтичат от наличие на пасивно отношение, липса на достатъчна лична инициатива и мотивация за активно участие в организирани извънкласни дейности.

Фиг. 5.

Заклучение

Анализът на резултатите потвърждава предварително набелязани тенденции и очаквания за профила на интересите в свободното време и участието в извънкласни дейности на учениците от частни училища:

– профилът на интересите в свободното време на учениците показва общи тенденции за средна горна училищна възраст;

– Интернет е на първо място в заниманията и средство за социални контакти с връстници за по-голямата част, а интерес към занимания и общуване в семейството имат една четвърт от учениците;

– най-голямата част от свободното си време учениците отделят на развлекателни дейности и общуване с връстници чрез игри, социални контакти, посещение на дискотеки и празнуване;

– по-малка част – около една пета от учениците, са силно мотивирани за учебни постижения и конкурентноспособност и наблягат в свободното си време върху подготовката за училище и допълнителните занимания с четене за обогатяване на познанията;

– ученици от частните училища рядко участват в образователни форми извън училище за подпомагане на учебните си резултати;

– форми на културно участие – гледане на театър или изложба са редки, а най-често учениците слушат музика или ходят на кино;

– хобитата на учениците отразяват материалните възможности на семействата и интересите на родителите, а училището организира по-луксозни занимания в спорта, изкуството и ваканциите;

– организирането на разнообразни системни форми на извънкласни дейности в свободното време, на занимания през почивните, празничните дни и ваканциите, е приоритет за частните училища;

– половината от анкетираните ученици участва в системни разнообразни форми на извънкласна дейност, а най-предпочитани сред тях са клубовете по спорт, изкуството и публичните изяви;

– частното училище организира често представителни публични изяви, празници, чествания, екскурзии, училища сред природата, а учениците изразяват своята удовлетвореност от участие в тях;

– въпреки богатата палитра от системни форми на извънкласни дейности в частните училища, половината ученици не участват в тях, а очакванията и изискванията към организацията им са високи;

– удовлетвореността корелира с инициативността и активността на участие в организацията на извънкласни дейности – най-удовлетворени са най-активните, в умерена степен – по-пасивните, а най-критични са най-пасивните и неинициативните;

– организацията на свободното време се отразява върху профила на участие в извънкласни форми и удовлетвореността на учениците.

ЛИТЕРАТУРА

Бояджиева, Н. (2003). *Алтернативни тенденции в частното училищно образование*, Българска асоциация на частните училища. // **Boyadzhieva, N. (2003).** *Alternativni tendentsii v chastното uchilishtno obrazovanie*, Balgarska asotsiatsia na chastните uchilishta.

Бояджиева, Н. (2002). Децата и свободното време, сп. *Педагогика*, кн.9.// **Boyadzhieva, N. (2002).** *Detsata i svobodното време*, sp. *Pedagogika*, кн.9.

Бояджиева, Н. (2014). Педагогика на свободното време, В – *Академични полета на социалната педагогика*, УИ „Св. Кл. Охридски“, София, 327-363 // **Boyadzhieva, N. (2014).** *Pedagogika na svobodното време*, V – *Akademichni poleta na sotsialnata pedagogika*, UI „Sv. Kl. Ohridski“, Sofia, 327–363

Бояджиева, Н. (2019). Профил на свободното време на учениците в юношеската възраст. В – *„ЮНОШЕСТВОТО като преход между детството и зрелостта – предизвикателства и хуманистични перспективи“*, СУ „Св. Кл. Охридски“, София, 36-44 // **Boyadzhieva, N. (2019).** *Profil na svobodното време na uchenitsite v yunosheskata vazrast*. V – *„YUNOSHESTVOTO като prehod mezhdu detstvoto i zrelostta – predizvikatelstva i humanistichni perspektivi“*, SU „Sv. Kl. Ohridski“, Sofia, 36–44

Бояджиева, Н. (2009). Психопедагогика на свободното време в средна и горна училищна възраст, В: *Психологията в образователното дело*, Шумен.// **Boyadzhieva, N. (2009).** *Psihopedagogika na svobodното време v sredna i gorna uchilishtna vazrast*, V: *Psihologiyata v obrazovatelnoto delo*, Shumen

Бояджиева, Н. (2019). Развитие на алтернативните тенденции в частното училищно образование, *Алманах 2017 на Българската асоциация на частните училища*, 18–24.// **Boyadzhieva, N. (2019).** *Razvitie na alternativните tendentsii v chastното uchilishtno obrazovanie*, *Almanah 2017 na Balgarskata asotsiatsia na chastните uchilishta*, 18–24.

Бояджиева, Н., Е. Средовска (2013). Свободното време на учениците в частните училища, В - *Детето във фокуса на педагогическото взаимодействие и социалната работа*, УИ „Св. Кл. Охридски“, София, 327–334. // **Boyadzhieva, N., E. Sredovska (2013).** *Svobodното време na uchenitsite v chastните uchilishta*, V – *Deteto vav fokusa na pedagogicheskoto vzaimodeystvie i sotsialnata rabota*, UI „Sv. Kl. Ohridski“, Sofia, 327–334.